



COP29
Baku
Azerbaijan



2024 | YAŞIL DÜNYA NAMINƏ
HƏMRƏYLİK İLİ



Azərbaycan Respublikası
Elm Və Təhsil Nazirliyi



Naxçıvan Dövlət
Universiteti



Azərbaycan Respublikası
Elm Və Təhsil Nazirliyi
Botanika İnstitutu



Azərbaycan Botaniklər Cəmiyyəti
İctimai Birliyi

Biomüxtəlifliyin dayanıqlığının təmin edilməsində yeni çağırışlar (COP29)

YAŞIL DÜNYA VƏ İNSAN SAĞLAMLIĞI

Beynəlxalq Elmi-Praktiki Konfrans

3-4 iyun 2024
Naxçıvan şəhəri



Naxçıvan Muxtar Respublikasının 100 illik yubileyinə həsr edilmiş

**“BİOMÜXTƏLİFLİYİN DAYANIQLIĞININ TƏMİN
EDİLMƏSİNDƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR (COP29)-YAŞIL DÜNYA VƏ İNSAN
SAĞLAMLIĞI”**

adlı Beynəlxalq Elmi-Praktiki Konfransın Materialları

Təşkilatçı qurumlar: *Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
səlahiyyətli nümayəndəliyi*

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Naxçıvan Dövlət Universiteti

AR ETN Botanika institutu

Azərbaycan Botaniklər Cəmiyyəti İctimai Birliyi

MÜNDƏRİCAT

Naxçıvan Muxtar Respublikasının bioloji müxtəlifliyinin müasir vəziyyəti və istifadə imkanları

Talıbov T.H., İbrahimov Ə.M., Seyidova H.S. NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI FLORASINDA FABACEAE LINDL. FƏSİLƏSİNİN NADİR VƏ MƏHVOLMA TƏHLÜKƏSİNDƏ OLAN NÖVLƏRİ

İbadullayeva S.C., Zülfüqarova P.V., Mürsəl N. AZƏRBAYCAN FLORASINDA APIACEAE LINDL. FƏSİLƏSİNİN ENDEMİKLİYİ

Quliyev Ə.G. COP 29 - AZƏRBAYCANDA QLOBAL İQLİM DƏYİŞMƏSİNİN İLKİN TƏSİRİ NAXÇIVANDA ÖZÜNÜ GÖSTƏRMƏKDƏDİR

Talıbov T.H., Məmmədova Ü.M. NAXÇIVAN MR ƏRAZİSİNDƏ YAYILMIŞ PİŞİKOTULAR YARIMFƏSİLƏSİNİN MÜHAFİZƏ STATUSLU NÖVLƏRİ

Əsədov E.S. BİOMÜXTƏLİFLİYİN FORMALAŞMASINDA BAL ARILARININ ROLU

Ələsgərova Ə.N. NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ BİTKİ ÖRTÜYÜNDƏ YOVŞAN CİNSİ NÖVLƏRİNİN ROLU VƏ BİOEKOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Mehdiyeva N.P. NAXÇIVAN FLORASININ DƏRMAN POTENSİALI

Nəbiyeva F.X. ARAZBOYU DÜZƏNLİKLƏRİN FLORASI VƏ BİTKİLİYİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Mustafayeva İ.R., Seyidov M.M., Qasimov H.Z. NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI FLORASINDA YAYILMIŞ ZİRİNC (*BERBERIS* L.) CİNSİNƏ DAXİL OLAN NÖVLƏR VƏ YABANI BİTKİ MƏHSULLARI

Alverdiyeva S.M., Sohrabi M. NAXÇIVAN ƏRAZİSİNDƏ RAST GƏLİNƏN MARAQLI ŞİBYƏ NÖVÜ

Mövsümova N.V., Öztürk M. NAXÇIVAN MR DUZDAĞ ƏRAZİSİ FLORASININ NADİR VƏ İTMƏK ÜZRƏ OLAN NÖV MÜXTƏLİFLİYİNİN MONİTORİNGİ

Muxtarova Ş.C., Qəhrəmanov S.H., Muradova A.B., Mamanazarova K.S. NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ KONTİNENTAL SUTUTARLARINDA SAPROFİT YOSUNLARIN YAYILMASI

Məmmədova A.V., Batan N. NAXÇIVAN MR ƏRAZİSİNDƏ YAYILMIŞ BƏZİ NADİR YARPAQGÖVDƏLİ MAMIR NÖVLƏRİ VƏ ONLARIN BİOEKOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Rəhimova S.Ə., Hidayətzadə F. NAXÇIVAN MR ƏRAZİSİNDƏ BİTƏN BƏZİ ALÇA SORTLARININ ANTİOKSİDANT AKTİVLİYİNİN TƏDQİQİ

Adıgözəlova S.Y., Babayeva A.D. TƏBİİ YEM SAHƏLƏRİNİN SƏMƏRƏLƏŞDİRİLMƏSİ, SİSTEMLİ OTARILMA VƏ ƏRAZİSİNİN QURULMASI

Flora və faunanın müasir vəziyyətinin təhlili

Qurbanov E.M., Hüseynova H.Z. “SİYƏZƏNNEFT” ƏRAZİSİNDƏ NEFTLƏ ÇİRKƏNMIŞ TORPAQLARDA YAYILAN BİTKİ ÖRTÜYÜNÜN MONİTORİNGİ

İbadullayeva S.C., Ağayeva D.N. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QIRMIZI KİTABINA DAXİL EDİLMİŞ BİTKİ VƏ MAKROGÖBƏLƏKLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Bağirova S.B., Atayeva L.Ə. BÖYÜK QAFQAZIN CƏNUB YAMAQLARINDA GENİŞ YAYILMIŞ *CARPINUS ORIENTALIS* MILL. NÖVÜNÜN DENDROİQLİM TƏDQİQİ

Yusifov E.F. AZƏRBAYCANIN TUQAY MEŞƏLƏRİNİN ENDEMİZMİ

Mursal N., Sun H. ORCHIDS OF THE GREATER CAUCASUS

Qaraxani P.X. ZANBAQKİMİLƏR (*LILIACEAE* JUSS.) VƏ QULANÇARKİMİLİƏR (*ASPARAGACEAE* JUSS.) FƏSİLƏSİNİN SİSTEMATİKASINDA MORFOLOJİ DİAQNOSTİK ƏLAMƏTLƏRİN ROLU

Abdiyeva R.T., Abdullayeva A.Y., Litvinskaya A.S. AZƏRBAYCANIN BÖYÜK QAFQAZIN OĞUZ VƏ ŞƏKİ RAYONLARINDA MEŞƏ MASSİVLƏRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Asadova K.K. HYTOGENIC TRANSFORMATION OF COASTAL ECOSYSTEMS IN THE AZERBAIJAN PART OF THE CASPIAN SEA

Hüseynova A.Y., İslamova Z.B., Əsədova İ.Ə. AZƏRBAYCAN FLORASINDA GÜLƏVƏR (*CENTAUREA* L.) NÖVLƏRİNİN MORFOLOJİ ƏLAMƏTLƏRİNİN DİAQNOSTİK ƏHƏMİYYƏTİ

Садыгова Н.А., Абдурахманова Э.Э. ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ПТИЦ АЛТЫАГАДЖСКОГО РАЙОНА

Mailova T.B., Apbayeva Kh.R., Aghayeva P.N. STUDY OF MICROMYCETE DIVERSITY OF HAJIKAND SETTLEMENT

Nəcəfova C.N., Məmmədova A.V. GÜLÇİÇƏKLİLƏR (*ROSACEAE* JUSS.) FƏSİLƏSİNİN BƏZİ ARMUD (*PYRUS* L.) NÖVLƏRİ ÜZƏRİNDƏ OLAN YARPAQGÖVDƏLİ MAMIRLAR

Sadiqova N.İ. YENİKƏND SU HÖVZƏSİ FLORASINDA NADİR VƏ İTMƏK ÜZRƏ OLAN NÖVLƏRİN MONİTORİNGİ

Мирзоева Ш.Н., Зейналзаде Н.Ч. КЛАССИФИКАЦИЯ ЖИЗНЕННЫХ ФОРМ РАСТЕНИЙ ФЛОРЫ АБШЕРОНСКОГО ПОЛУОСТРОВА ПО И. Г. СЕРЕБРЯКОВУ

Əminli N.M. TOZAĞACIKİMİLƏR (*BETULACEAE* GRAY.) FƏSİLƏSİNİN QIZILAĞAC (*ALNUS* MILL.) CİNSİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR

TƏBİƏTİN EKOLOGİYA QORUYUCUSU-BAL ARISI

Tahirov Ə.S., Rüstəmli Y.M.

Naxçıvan Dövlət Universiteti

E-mail: alitahirov@ndu.edu.az, yunisrustamli@ndu.edu.az

Bal arısı (*Apis mellifera* L.) bütün gün ərzində gül-çiçəklərdə işlədiyindən etibarlı tozlandırıcı sayılır və bitkilərin məhsuldarlığının artırılmasında mühüm rol oynayır. Müəyyən edilmişdir ki, arı ailəsi bir mövsümdə pətəyə 20 kq-a qədər çiçək tozu daşıyır. Arı bir gündə 1200 hektar sahəni gəzir. Bir kiloqram bal toplamaq üçün 120-150 min dəfə uçmalı, 5-10 milyonadək çiçəyə qonmalıdır. Beləliklə, arılar bitkiləri tozlandırmaqla da böyük xeyir verir, onların məhsuldarlığını xeyli (20-30, bəzən 50%) artırır.

Mütəxəssislərin fikrincə 115 növ kənd təsərrüfatı bitkisinin məhsuldarlığı bal arısı və digər tozlandırıcı həşəratların fəaliyyəti ilə bilavastə bağlıdır. Ərzaq bitkilərindən 87-nin 13-ü tamamilə, 30-u qismən, 27-si isə az bir dərəcədə tozlandırıcı həşəratlardan asılıdır. Tozlandırıcıların sayəsində dünyanın 200 ölkəsində ərzaq məhsullarının 35 %-i istehsal edilir.

Arılar təbiətdə növ müxtəlifliyinin qorunmasında bir növ qarant rolu oynayırlar. Harada ki, arılar vasitəsilə tozlama işi kifayət qədər deyilsə, o ərazilərdə təbii otlardan bir çox qiymətli entomofil (həşəratla tozlanan) bitki növləri azalır və tədricən yoxa çıxır. Bundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, vəhşi heyvanların, eləcə də otlayan heyvanların yem bazasının lazımi səviyyədə saxlanması birbaşa olaraq tozlayıcılardan asılıdır. Odur ki, bu vacib məsələnin öhdəsindən gəlmək üçün arıçılığın inkişafı diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Son illərdə təbiətdə baş verən global iqlim dəyişmələri, müxtəlif istiqamətli və miqyaslı antropogen fəaliyyətlərin mənfi təsirləri bal arılarının yem ehtiyatlarının tükənməsi və keyfiyyətinin aşağı düşməsi, gen ehtiyatlarının ciddi çirklənməsi, xəstəliklərin genişlənməsi və yeni təhlükəli xəstəliklərin meydana gəlməsi, arı ailələrinin sayının sürətlə azalması, məhsuldarlığın və alınan məhsulların keyfiyyətinin aşağı düşməsi kimi ciddi fəsadlarla özünü büruzə verməkdədir.

Artıq daha çox sənayeləşmiş və urbanizasiyalaşmış bir çox ölkələrin mövcud iqlim şəraitləri bal arılarının normal yaşamını təmin edə bilmədiyindən, bu ölkələr bal arılarının kütləvi qırğını sindromu deyilən olduqca təhlükəli problemlə qarşılaşmışlar. Sindromun qorxunc nəticələri arıçılar və arıçı alimlərlə yanaşı bir çox dövlətləri, nəhəng aqrobiznes və qida sənayesi kompaniyalarını da narahat etməyə başlamışdır. Bal arılarının və digər tozlayıcıların sayının bu şəkildə azalmasının məntiqi sonu dünyada bir çox ərzaq məhsullarının istehsalının kəskin azalması və qiymətlərinin artımı, sosial-iqtisadi problemlərin gərginləşməsi və ciddi ekoloji fəlakətlər deməkdir. Böyük alim Albert Eynşteyn əbəs yerə deməmişdir: “*Arının məhvindən dörd il sonra yer kürəsində insan həyatı məhvə məhkumdur*”.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə mədəni kənd təsərrüfatı entomofil bitkilərin tozlandırılmasında lazımi qədər arı ailələri istifadə edilərsə: günəbaxanda 25-50%, pambıq istehsalında 34-40%, alma-armudda 50-60 %, qavun-qarpızda 95-100% , digər meyvələrdə 10-90% və tərəvəzdə 10-90% artım müşahidə edilir.

Arıçılığın inkişafı ilk növbədə onun yem bazası ilə əlaqədardır. Azərbaycanın florası nektarlı bitkilərlə zəngindir. Respublikanın coğrafi iqlim şəraiti burda mövcud olan 600 növ bal verən bitkilərin müxtəlif vaxtlarda çiçəkləməsinə səbəb. Arıçılığın inkişafı eyni zamanda mövcud arı cinsləri və populyasiyalarının damazlıq-seleksiya keyfiyyətlərini yaxşılaşdırmaq və yem bazasından səmərəli istifadə etməkdən asılıdır.

Beləliklə, bal arısı entomofil bitkilərin məhsuldarlığının təbii yolla artırılmasında və ekoloji təmiz məhsulların istehsalında mühüm amildir.